

שמעתא עמיקתא

גליון תר"ג | פרשת צו - פרה | תשפ"ד | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם פטריות הגדלות במצע המין מותרות בפסח

א. גידול פטריות. ב. ביטול חמץ בהיתר. ג. מעמיד. ד. הטעם דמעמיד אינו בטל / אינו בטל מן התורה או מדרבנן. ה. שמרים מתסיסים / גדר מעמיד. ו. הוי כמעוכל. ז. זה וזה גורם. ח. טעם ההיתר דזו"י גורם / דינו בפסח.

א. גידול פטריות

אימתא **בברכות** (מ.) על דבר שאין גדולו מן הארץ כו' ועל כמהין ופטריות אומר שהכל. למימרא דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע ניהו, והתניא הנודר כו' אם אמר כל גדולי קרקע עלי אסור אף בכמהין ופטריות, אמר אביי מירבא רבו מארעא מינקי לא ינקי כו'. ופרש"י דמרבני רבי מארעא, מלחלוהית הארץ הן גדילים על הצעים ועל הכלים. וכת' **המאירי** (שם ד"ה הפת) דכמהין ופטריות **גדולי קרקע הם מ"מ אין עיקר יניקתם אלא מן האויר** שהרי בעפר מועט הם גדלים על הצעים ואבנים. מבואר דכמהין ופטריות גדולי קרקע ניהו אלא שנינקתם מן האויר וע"כ גדלים אף על אבנים וכדו'. וכן הוא **בחי' הר"ן** (שבת סח.) וע"י **בחסדי דוד** (נדריס ריש פ"ד) שכת' דכמהין ופטריות גדלים בארץ ממש אלא שדרכם לגדל נמי בקורות.

ועיני' **בתר"י** (ברכות כח - ד"ה על הזמית) כת' דכמהים נקראים אותן שמצוים תחת הקרקע, ונבראים משומן הארץ. ופטריות הן מין אחר הגדילים לפעמים בעצים. ומדבריו משמע דכמהים ופטריות שני מינים הם דלא כהראשונים הנ"ל דמשמע דמין אי' הוא. והשו"ע (או"ח סי' רד סעי' א) פסק דכמהים ופטריות מברכים עליהן שהכל. וביאר **המ"א** (סי' ט) דמן האויר הם גדלים. ודקדק **המהר"ש** שמשמע דס"ל **להמ"א** דשניהם מין אי', וכת' שכן משמע **מרש"י** הנ"ל, אולם **הת"י** לא פירש כן, וכן הביא **הא"ר** (אות ב.) **והפמ"ג** (שם) הביא על **המ"א** דברי **הת"י**, ומשמע דס"ל דאף **המ"א** מודה בזה. **והמ"ב** (סי' ז) פסק כפירוש **הת"י**. וע"י **בערוה"ש** (אות נד) שכת' שבדיעבד אם בירך עליהם האדמה יצא כיון שנינקתם מן הארץ. **והפתח הדביר** (סי' רד אות ד) כת' דבכה"ג לא יצא דאע"ג דגידולן מן הארץ לא הוה פירות הארץ דמאורא קא רבו.

והנה בזמננו מגדלים פטריות גם באופן תעשייתי ע"י חיקוי של תהליך הטבעי. זורעים "תפטיר" שהוא חלק הצמחי של הפטריה המורכב מקורים רבים, לא גבי מגשים או עציצים שבתוכם יש מצע גידול הנקרא "קומפוסט" (רקוביט) שהוא סוג של דשן המיוצר משאריות של צמחים שונים שהתפרקו (ובל סוסיס, קש ועוד), ובתוכם גרעינים לחים של חיטה שהוא חמץ, או גרעינים של דוחן שהוא בכלל קטניות. "התפטיר" צומח כקורי עכביש והשערות הדקות מאד צומחות ע"ג הדגן, והולך וגדל עד שהקרקע הנ"ל מתמלא מגידול זה, עד שנעשים פטריות מגדלים שונים הצמיחה של הפטריה, מתרחשת ישירות על הדגנים שהם משמשים כחומרי הזנה לצורך גידול הפטריה. ויש לדון אם פטריות שגדלו על מצע חמץ מותרים באכילה בפסח.

ב. ביטול חמץ בהיתר

והנה פסק **השו"ע** רס"י תמ"ז דחמץ בפסח מדרבנן אסור בין במינו בין שלא במינו במשהו אפילו בהנאה. והטעם שהחמירו רבנן ע"י **בבב"ל** (סי' תמו על סעי' ב ד"ה חמץ) **ומ"ב** (סי' א) שהביא די"א דהוא משום דאית ביה כרת ולא בדיליה מיניה כולי שנתא, וי"א דהוא משום דבר שיש לו מתירין. וע"י עוד ביו"ד סס"י ק"ב **וברדב"ז** (ח"ג סי' תקמו.) ומ"מ כתב **במ"ב** (סי' תמו ס"ק ב) דהיכא דאיכא הרבה צדדים להקל, סמכינן **אשאלות** ודעימיה דס"ל דחמץ בפסח שוה לשאר איסורין ובטל בששים.

והנה עוד **השו"ע** (סי' תמו סעי' ד) דאם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בס', אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו. אולם **הרמ"א** (שם) פסק כן רק בתערובות לח בלח, אבל בדבר יבש שנתערב נקטינן דחוזר וניעור בפסח. וע"י **במ"ב** (סי' תמו ס"ק יא) שנקט שתערובת שדקה כמו קמח, דינה כתערובת קמח באמת הנחשבת ללח בלח. ועיי"ש (סי' תג ס"ק יז) שנקט כן מעיקר הדין אף לקולא. וע"י **במ"ב** (סי' תמב ס"ק ג) שכת' שחמץ שפסל ממנו חמץ כלב בטל אפי' ברוב בלבד. וע"י בזה **בשמענתא** גליון קע"ט. ולפי"ז י"ל שמרכיבי החמץ שבפטריות בטלים בשאר המרכיבים מערב פסח.

ג. מעמיד

אלא דיש לדון דשמה מרכיבי חמץ הגורמים לגידולה הם בכלל מעמיד ואינו בטל, וכמו שמצינו **בע"ז** (לה) שאסרו חז"ל גבינות עכו"ם, ואמר שמואל דהיינו טעמא מפני שמעמידין אותן בעור קיבת נבילה, עיי"ש. ו**בחולין** (קטז) תנן דהמעמיד בעורה של קיבה אם יש בה **בנותן טעם** הרי זו אסורה. והקשו **התוס'** (ע"י סי' ד"ה מפני) על אב דשמואל, דמאי אפי' נבלה אשורא נבלה אשורא נמי אסורה משום בב"ח. ותירצו דיי"ל דדוקא נקט נבלה דאי איכא בה איסורא דאי, אבל בשחוטא משום בב"ח איכא איסורא דאי' דצונן בצונן הוא, ואע"ג דאוקומי קא מוקים אינו אסור אלא מדרבנן. משמע דמעמיד אסור אפי' ללא נתינת טעם, ובב"ח אפי' אינו נ"י"ט אסור מדרבנן. ובדרך זה מבואר **במרדכי** (חולין סי' תשלג), **ברמב"ן** (ע"י שם) בשם **הראב"ד** ו**בתוס'** **ר"י** (ע"י תני לה). אבל **הר"ן** (חולין מב: ברי"ק סד"ה קיבת) כת' על הא דאמרו **בש"ס** (שם קטז) דהמעמיד בעור של קיבה אם יש בה בני"ט הרי זו אסורה, דקמ"ל שאע"פ שעור הקיבה מעמיד החלב לא מיתסר בכל דהו אלא הרי הוא כשאר איסורין בני"ט, ע"כ. נמצא דמעמיד אסור בב"ח דוקא בני"ט ולא בכל שהוא. וכן הביא **הרמב"ן** (ע"י שם) בשם **הר"י** **מיגאש**. וכ"כ **הרשב"א** (חולין שם). ודעת **הספר הישר לר"ת** (סי' נג אות ה וסי' נד אות ה ע"י תנח) דלעולם מעמיד אינו אסור אלא בני"ט ואין בו חומר יותר משאר איסורים. וע"י **בחת"ס** (יו"ד סי' ע"ה ד"ה רי"ת) אך שביאר דבריו, וע"י עוד **ביד יהודה** (סי' כה ד"ה רי"ת).

והנה **בטור** ביו"ד (סס"י פ) דאם העמיד עם קיבה גבינות, אם יש בהן בני"ט אסורות. ותמה **הדרכ"מ** (אות ח) דכאן פסק דבטל בששים ובאורי"ח (סי' תמב) פסק שאינו בטל, ותירץ דע"כ ס"ל **להטור** **כהר"ן** דלקמן דס"ל דבב"ח אינו בטל אפי' המעמיד נ"י"ט, משא"כ שאר איסורים שלא בטעם תליא מלתא. ועוד תירץ ע"פ **המרדכי** דלקמן שכת' בשם **רבינו ברוך** להתיר כי מסתמא לא העמיד הגבינה שקיבה שכלה אסורה דהיינו הצלול, אלא גם מן הקרוש, והוי זו"י גורם, ע"כ. **והב"ח** (שם אות ו ד"ה וי"ש) כת' כתיורץ הראשון. **והש"ך** (סי' ט) כת' דיי"ל **דהטור** ס"ל דמעמיד בטל בששים וכדעת ר"ת. **והפמ"ג** (ש"ד שם) כתב **שלהטור** (או"ח שם) אפשר דוקא איסור דאי אין בטל אבל דרבנן בטל, אבל להרמ"א אפי' מעמיד דרבנן לא בטל.

והשו"ע (יו"ד סי' פו סעי' יא) פסק שאם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה, יש בה טעם בשר, אסורה. ואם לאו, מותרת. אבל המעמיד בעור קיבת נבלה, אסור בכל שהוא. אולם **המהרש"ל** (פכ"ה סי' ק) נקט דאפי' המעמיד בעור קיבת נבלה בטל בס'. **והש"ך** (סי' ק לה) **והמ"א** (סי' תמב ס"ק ט) דחו דברי **המהרש"ל**. וכן פסק **המ"ב** (סי' תמב ס"ק כה וסי' תמו ס"ק קו). אולם **הדגמ"ר** (על ש"ד שם) הביא ראיה לדברי **המהרש"ל** **מרש"י** (חולין קטז: ד"ה הרי זו אסורה) ונשאר בצ"ע.

והכרעת **האג"ת** (יו"ד ח"ב סי' נג ד"ה בדבר ד"ה אב) דמעמיד באיסור דאי' יש לאסור. ואם הוא איסור דרבנן או ספק איסור דאי', כיון שהמהרש"ל הנ"ל מיקל בזה, וכן דעת ר"ת **ולהדגמ"ר** גם רש"י סובר כן, ולכן הוי ספיקא דדינא, ולכן אם האיסור שמעמיד הוא רק איסור דרבנן או ספק איסור אף דאי' יש להתיר ביש ששים נגד האיסור אף שהוא מעמיד מדין ספק דרבנן ומדין ס"ס, ע"כ. **והנה צבי** (יו"ד סי' פ"ה ובתשובות) הוכיח **מתשובת הרמ"א** (סי' נד) דמעמיד אינו בטל על היכא דליתא משום נתינת טעם.

ד. הטעם דמעמיד אינו בטל / אינו בטל מן התורה או מדרבנן

והמהרש"ל (חולין סי' ט) מבואר שהטעם שמעמיד אינו בטל כי "הוי כאילו איסור קיים בעין". **והמרדכי** (חולין סי' תשלג) כת' שמעמיד הוי כני"ט. **והתירו"ד** (סי' קל) כת' דאינו בטל ממילא **כח חוזק דבר** דאיכא **בהגהות אשר"י** (חולין פ"ז סי' לח). וכ"כ **בהגהות שערי דורא** (סי' פג ס"ק א). **והחכ"א** (ככל נג מאות לג) כת' דרואים כאילו איסור בעין. וע"י בסמוך **וביד יהודה** (סי' פו פה"א ס"ק כה). **ובהגהות מרדכי** (ע"י סי' תתכט) מבואר דלמאן דאמר טעם כליקר דאי' מעמיד אסור מה"ית. **והתוס'** **ר"י** (ע"י תני לה) כת' דמעמיד בב"ח הוא חומרא דרבנן [ואחמור דוקא בענין אכילה, אבל לענין איסור הנאה לא אחמור רבנן ואוקמיה אדיניא]. וכת' **הטור** (או"ח סי' תמב) מעשה בא' שהעמיד גבינות בחלא דשיכור ואסור **ראב"ן** (פסחים סי' ע"ג) להשהותם בפסח כיון דאוקומי מוקים חשיב כמו בענייניהו. וכת' **המ"א** (סי' ט) דמזה שכת' **הטור** דחשיב כבעיניה משמע דס"ל דאסור מדאי', דאלי"כ לא היה צריך לבעור לדעתו דהא ס"ל דדבר שאין איסורו כי אם מדרבנן מותר לשהותו, ועד"ף מתערבות דהוי כמו בעיניה. וכ"כ **החכ"א** (שם) **והחת"ס** (יו"ד ריש סי' עט) בדעת **הטור**. **ובר"ן** המובא **בחי' רע"א** (סי' צח) מבואר שהוא מה"ית. אבל **האו"ה** (ככל כה) כת' שאסור מדרבנן. והביאו **המ"א** (שם), וכן פסקו **החך יעקב** (אות טו) **והחכ"א** (שם).

פניני הלכה

בן א"י שנפע לחו"ל האם יכול לאכול חמץ ביו"ט שני

א. **תנן** (פסחים ג.) מקום שנהגו לעשות מלאכה בערב פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם. ואל ישנה מפני המחו'. וכתב **הר"ן** (ד"ה ההולך) וממקום שעושין למקום שאין עושין, אע"ג דמדינא עושה כיון שדעתו לחזור, אפי"ה אל ישנה מפני המחו'. וכיון דמפני המחו' הוא ולא מדינא, י"ל דוקא בפניהם הוא דמתסר הא בצנעא שרי.

ואמרין **בגמ'** (נא.) כי אתא רבה בר בר חנה (מא"י לבבל) אכל דאיתרא (חלב שבכפית הקיבה, ובני ארץ ישראל אוכלין אותו, ובני בבל נוהגין בו איסור), עול לגבי רב עוירא סבא ורבה בריה דרב הונא, כיון דחזינהו כסייה מינייהו. אתו ואמרו ליה לאבבי [וי"ג אבות] אי"ל שוניהו ככותאי (במה שכיסה המאכל בפניהם). ומקשינן ורב"ח לית ליה הא דתנן נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וכי'. אמר רב אשי הני מילי היכא דאין דעתו לחזור ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוי ע"ש.

וכת' **הרא"ש** (סי' ד) דרבה בר בר חנה היתה דעתו לחזור לאי"י, ודוקא בצניעא שלא ישנה מפני המחלוקת ולהכי כסייה, אבל בפרהסיא לא.

ובר"ן (ד"ה רובה) כת' דכיון דדעתו לחזור מדינא שרי, ומפני המחו' ליכא דבצנעא אכל, וכיון דבצנעא אכל ליה דאיהו לא ידע דלעילייה גביה, אפי' מצאוהו אוכל ויושב לא היה נופל מחו' בכך בין תי"ח שכבר היו יודעין שבדן היה עושה, ומש"ה אי"ל אבוא דשמואל שוינב ככותאי שאין מתירין לפתוח מה שחם סוברים שהוא אסור, כי היכי דלא ליתו לסרוכי מילתא למילתא.

ב. עוד אמרין **בגמ'** (נא טס.) אי"ל רב ספרא לרבי אבא, כנון אן דדיענין בקביעא דירחא ביישוב לא עבדינן מפני המחלוקת, ובמדר מאי, אי"ל הכי אמר רב אמי ביישוב אסור במדבר מותר.

וכת' **התוס'** (נב. ד"ה ביישוב) דביישוב אסור אפי' בצנעא ואפי' דעתו לחזור, דלא אפשר למלאכה בצניעא כמו שאר דברים. וכ"כ **בר"ן** (שם) בתירוצו הראשון דלא דמי מלאכה לאכילה, דמלאכה קלא אית ליה וכל ביישוב מפרסמא מילתא משא"כ באכילה. וכת' עוד דאפשר גיב למלאכתו על רב ספרא היתה מלאכה מפורסמת שא"א לעשותה בצנעא.

ג. ופסק **הטור** (או"ח סי' תס"ח) - ההולך ממקום שנהגו למקום שלא נהגו או איפכא, יש לו לעשות כמנהג המקום שדעתו להשתקע עם, וכן דעתו לחזור למקומו ינהג כמנהג אנשי מקומו, והני מילי בצנעא שלא בפני אנשי המקום אשר בא שם, אבל בפניהם יש לחוש למחו' ינהג כמנהגם, אפי' נהגו להקל כ"ש אם נהגו להחמיר.

והשו"ע (סי' ז) כת' דההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, לא יעשה ביישוב מפני המחו', וכן כל מי שדעתו לחזור למקומו נוהג כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, מפני המחו'.

וכת' **המג"א** (סי' ז) דמלאכה אי"א לעשותה בצנעא כמו שאר דברים דשרי כשדעתו לחזור (תוס' ורי"ף). ועיי"ש (סי' י"ב) שכת' דמשמע דכללא הוא דכל מידי דאכילה ועשות דברים מותרין בצנעא, חוץ ממלאכה שא"א לעשות וצנעא לכן לא שרי אלא במדבר. (וש"ב הביא מהר"ן דאם באו ומצאוהו אוכל, אם הם תי"ח שידעיים שזה תלוי המנהג אי"ז לכסותו, אבל בפני שאר אינשי צריך לכסות המאכל).

ד. ובס"י (סי' ג) כת' **המהב"ר** - בני אר"י שבאו לחו"ל אסורים לעשות מלאכה ביו"ט שני ביישוב אפי' דעתו לחזור, וכ"ז שלא הגיע ליישוב אפי' אין דעתו לחזור מותר, לפי שעדין לא הוקבע להיות כמותן. וכת' **הט"ז** (שם) דטעם האיסור הוא מפני המחו' וכמ"ש בס"י תס"ח, וא"כ מותר לעשות מלאכה בצניעא, וכ"ה **ברש"ל**. ובעל **השו"ע** ה"ל לבאר זה, ואפשר שסמך על מ"ש בס"י תס"ח.

ה. שמרים מתסיסים / גדר במעמיד

ועי **בשוי"ע** (ויז"ד סי' קיד סעי' 1) פסק שצריך לזהר ולבדוק ולחקור בשכר ובמשקה של דבש שעושים העכו"ם, אם נותנים בהם שמרים של יין. וכת' עי"ז **הרמ"א** שאם דרכך ליתן בו שמרים, אסור לקנות מהם אם אין במשקה סי' מן השמרים. והוא דלא עבידי לטעמיה, דאליה אפי' באלף לא בטיל, ע"כ. וצ"ע אמאי שרי אם איכא סי' והרי לכאורה הוי דבר המעמיד דאוסר בכל שהוא. והנה **בשוי"ת פני"י** (ח"ב סי' יג) כת' בענין שמרים של שכר שעבר עליהם הפסח ונתנום לתוך הביות של שכר דלפי משי"כ **בהג"א** במס' עי"ז שמרים של שכר מותר לשתות בפסח אי לית בהו צחצוחי שכר, כיון שידוע שהשכר אינו מעמיד השכר החדש כ"א השמרים, ואי"כ שי' להתיר דהשכר נתבטל והשמרים שנמעמדים אין בהם איסור, ובל' אם חימץ עיסתו בשמרי שכר אפשר דאסור דגם שכר אפשר דמחמץ לחוד כיון שיש בו מים וטעם שכר שהוא מי פירות, **וגם נר' שאין דומה לגבינה דהתם ניכר האיסור בעין שהחלב נקפא מחמתן משא"כ הכא שאין האיסור ניכר כלל, שהרי השמרים אין עושים רק שהשכר תוסס מחמתו ואין חילוק בין קודם תסיסה לאחר תסיסה כ"א לענין הטעם אבל לענין מראה כמראה או כן עתה, וע"כ דטעם לא חשיב בעין א"א"כ ניכר במראה כמו בגבינה שניכר הקיפוי, ע"כ. והביאו השע"ת (סי' תמח ס"ק יא). והפת"ש (ויז"ד שם ס"ק ה). ומבואר שהשמרים אינם בכלל מעמיד כי השכר רק תוסס מחמתם ואין כאן רק דינוי טעם, ואין משום מעמיד אלא במקום שהינו ניכר במראה כגון בקיבה שניכר הקיפוי חשיב מעמיד. ולפי"ז י"ל דבני"ד חשיב מעמיד. אלא דיש לחלק דבקיבה שהיא מחלב לפניה והקיבה משנתה, אבל בני"ד הפטריה עדיין אינה קיימת והחמץ אינו אלא גורם להתפתחותה.**

ו. הוי במעובל

ויעי' **בתמורה** (כ): דאיתא רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר בהמה כשירה שינקה טרפה פסולה מעל לב גומי רמזבח. וכת' **בתוס'** (לא. ד"ה שינקה) דאע"פ שדברי הש"ס נאמרו לענין "קדשים" כשפולים ככה"ג להקריבם ופזח, מ"מ לוגי ריהאט ה"ה אפי' להדיט. חזינן שבדר איסור המזין חשיב כאילו בעין. אלא אלא דעי' **ברומ"ם** (פתיחי' תמורה שה' והל' אסורי מנבח ספי"ג) שכת' דאין הלכה כרחב"א. אבל **הרמ"א** (ויז"ד סי' ס סעי' א) פסק שבהמה שנפטמה מאיסור, אסורה באכילה. וביאר הש"ך (סי' ה) שנתפטמה הוא לאו דוקא אלא ה"ה אכלה ולא נתפטמה כדמוכח בתוס' דתמורה, וגם פשוט דכל ימינה הוא לאו דוקא אלא ר"ל שעיקר גדילתה מהם, והי"ה אם אכלה דברים האסורים כל ימינה משחרית לשחרית אפי' אכלה ביתניים דברים המתוריים דינא הכי, ע"כ. ועיי"ש בפמ"ג (ש"ד ס"ק ה) שכת' שאם אכלה משחרית לשחרית אפי' יום א' בלבד י"ל דנאסרת אלא שאינה נאסרת אלא באותו היום שינקה בלבד, לפי שהיא יכולה לעמוד עליו מעל"ע עד שיתעלע ועד כאן ולא נגמר עיכולו, אבל אם נתעלע, הרי היא מותרת. ועי' עוד בענין השיטות בזה **בשמעתיא עמיקתא** גליון תכ"א.

נמצא **דלהרמב"ם** דבר איסור המזין את הבהמה לא חשיב כבעין. ולדעת החולקים חשיב כבעין אם הבהמה עומדת מחמת האיסור, אבל בלא"ה כל שנתעכל כמאן דליתא דמי. ולדעה זו שמא י"ל בני"ד שהחמץ מזין חשיב כבעין. אולם יש לדחות דשאני נ"ד שהחמץ אינו אלא גורם להתפתות ושיכפול תאים של היתר ולא הופך להיות חלק מהפטריה ממש כמו בהמה שאכלה איסור שהאיסור הופך לבשר. ומה"ט נר' דנ"ד לא דמי להא דאיתא **בנדרים** (יג) ילדלה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפו מאתא אסור, דהתם חשיב כדבר א'. ונרא' נ"ד דמי טפי לדבר שזרעו כלה שהוא רק גורם בעלמא כמבואר **במנחות** (ס"ט - ע.). וכמו כן דמי למשי"כ **הרא"ש** (ברכות פ"ו סי' לה) בשם ר"י דאיסור שהשתנה **בתר השתא אזלינן** ושרי. וביאר החזו"א (ויז"ד סי' יב ס"ק ז) דכל שנשתנה למחודש אינו כלל איסור, דהוי כנתאפס ונברא אח"כ דבר חדש, וכגידולי איסור בדבר שזרעו כלה. ועי' **באג"מ** (אורח ח"א סי' קמז). ועי' עוד בזה **בשמעתיא עמיקתא** גליונות תקס"ב ותקצ"ט.

ז. זה וזה גורם

ובר מין דין י"ל דזה בכלל זה וזה גורם (שהרי מלבד החמץ יש מזינים נוספים) ושרי. דנתנ **בע"ז** (מח -מ"ט) זורעים תחת אשירה ירקות בימות הגשמים, אבל לא בימות החמה, והחזירין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, ר' יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת עליהן והוה להן לזבל. ומסקינן **בגמ'** דלעולם ר' יוסי לדבריהם דרבנן אמר להו לדידי זה וזה גורם מותר לדידכו דאמרייתו זה וזה גורם אסור אודו לי מיהת אף ירקות בימות הגשמים.

אלא דעיי"ש **בגמ'** על הא דנתנ רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי, אמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי שאם נטע והבריק והרכיב מותר. **ופרש"י** אין הרכיב או הרכיב יחור של ערלה באלן גזן מותרים פירותיהן מיד אע"פ שלא מלאו להן שני ערלה זהו זה וזה גורם מותר.

ועי' **בתוס'** (מח - ד"ה ואין) שכת' בענין זו"ז גורם אם שרי בדיעבד פליגי רבנן ורבי יוסי דס"ל לר' יוסי שאם נטעוהו אף בדיעבד כל הגדל ממנו אסור **והא דנקט אין נוטעין איידי דתני רישא נוטעין תנא סיפא אין נוטעין, ע"כ.**
והתוס' הרא"ש (מח - ד"ה רבנן) הקשה דהיאך שרינן לזרוע לכת' והרי זו"ז גורם אמרינן דבבר לעשה כבר כגון ירקות שגדלו מגרמת זבל דאיסור וכפי דחיתר, וי"ל שזבל הנביה אינה בעין וכבר נתבטל בקרקע ואע"פ שהוא זרוע לכתח' ויודע שהנביה תפול על הזרעים והוי"ל עכפ"ס בהמתו לזרוע ע"מ שנתפטם מכרשיני היתר וכרשיני ע"ז המעורבים יחד, כ"ש שהנביה הנושרת על הזרעים אינה טוב להם אלא מיבשן אלא כחזבל מתערב עם העפר מדשן את הארץ וטוב לזרעים הנזרעים בו, והאי דקא' שהנביה נושרת עליהם לאו דוקא עליהם אלא נושרת תמיד על העפר ומדשנו, ע"כ.

והר"ן (שם כא. ברייף ד"ה גמ') כת' לחלק דכי אסרינן לכתחלה ה"מ הנוטע בידיים שהוא כמבטל איסור לכת', אבל כגון ירקות דמתני' דהנאה ממילא אתיא לא דמי למבטל אסור. ועיי"ש שכת' **שהרמב"ן** משמע דלא ס"ל חילוק זה. נמצא שנח' הראשונים בגדר זו"ז דלדעת הר"ן כשבא ממילא שרי, משא"כ לדעת התוס' הרא"ש.

ופסק **השו"ע** (ויז"ד סי' קמב סעי' יא) שמותר לטע' תחת האשירה ירקות בין בימות החמה שהם צריכים לצל בין בימות הגשמים מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמים לירקות אלו לצמוח וכל שדבר איסור ודבר מותר גורמין לו הרי זו מותר בכל מקום לפיכך שדה שזבלה בזבל של אלילים מותר לזרוע אותה, ופרה שפטמה בכרשיני אלילים תיאלכ וכן כל כיוצא"ב, ע"כ. וכת' **הט"ז** (סי' טז) דאע"פ דזו"ג אסור לכתחלה מ"מ כתב השו"ע דמותר לזרוע כו' דמשמע אפילו לכתחלה, דשאני התם דבשעת רייעה אין כאן הנאה אלא חשיב ממילא קאתי כן, ע"כ. וכי"כ **הש"ך** (סי' כה). וכן פסק **הפת"ש** (סי' פו ס"ק טז). ועי' **בדעת תורה למורה"ש** (סי' תמה על סעי' א) שא"כ **המהרי"א** (אורח סי' קסח). ועכ"פ לפי **הט"ז והש"ך** י"ל דה"ה בני"ד דאע"פ שהחמץ גורם יחד עם גורמים נוספים לגידול הפטריה מ"מ ההנאה ממילא קא אתיא.

ה. טעם ההיתר דזו"ז גורם / דינו כפסח

ומבואר **ברש"י** (ע"ז מט. ד"ה והבריק) זו"ז גורם מותר הוא מפני שהאיסור מתבטל בהיתר. וכי"כ **הר"ן** (ע"ז כא - ברייף). ולפי"ז חמץ שאינו בטל באלף שמא אזו"ז. מיהו **תוס'** (שם די"ח שאם) משמע דלא ס"ל דמטעם ביטול אתינן עלה. ועי' **במ"א** (סי' תמה ס"ק ה) שמבואר דס"ל דלא אמרינן זו"ז גורם בחמץ בפסח כפיטו בפסח. וכדבריו פסק **בשו"ת אבני מילואים** (סי' ו).

אלא **בשנתות חסד** (סי' כא אות ב) כת' דבטול זה אינו בטול בכמות של רוב, אלא ע"י שצד ההיתר מתערב עם צד האיסור ואין מניחו לפעול גרמת ההתחדשות עד תומו הרי מבטל היתר מן האיסור את התוצאה של התחדשות, וממילא גם אם ההיתר הוא מיעוט בכמות מ"מ אבד האיסור ע"י היתר זה הכח לאסור. וכן ביאר **שבט הלוי** (ח"ח סי' קג). ועיי"ש **בתורת חסד** דמשי"כ **המ"א** דבחמץ לא מהני זו"ז גורם, התם קאי לדברי **הרמב"ם** דס"ל דחמץ בפסח אוסר במשהו אף בהנאה ולית ליה תקנתא. ובזה ניחא דברי **המ"א** בסי' תמ"ב (סי' ט) שפסק דבש שהחמיצו בשמרי שכר כו' ומסיק **המ"א** שם שאם היה שם ג"כ שמרי דבש היתר הוי"ל זו"ז גורם ושרי, רק ש"י"ל דהתם מיייר שהחמיצו קודם פסח ואז זו"ז שרי, מיהו לא הוי"ל למ"א לסתום רק לפרש דבתוך הפסח ככה"ג אסור. **והמ"ב** (סי' תמה ס"ק יב ובה"ל ד"ה אסורים) שפסק דזו"ז גורם חמץ אף בחמץ בפסח. ועי"פ כל הני"ל נר' להתיר בני"ד בפרט דאף להאוסרים היינו בחמץ בפסח אבל בער"פ ודאי שרי.

ועי' **בשבט הלוי** (ח"ח סי' קיד) שפסק שמותר לאכול בפסח פטריות שגדלו על מצע חמץ כי עד לא דנו **החק יעקב** (סי' תמג) **והחת"ס** (אורח סי' קד) בענין גידולי חמץ אלא בפסח דאסור בהנאה, אבל בערב פסח ודאי שרי, ועוד הלא ע"י הגדול הנפך חמץ כלהיתר כסברת התוס' שפסק **המבואר במ"א** סי' רט"ז ובח"י סי' תס"ו. וכן דעת **הגרי"ב בלוי** (מכתב מהר"ב שרשבסקי שנת פ"ג) כי מרכיב חמץ נפסלים מאכילה מחמת גללי בע"ח הנמצאין בו. וכן דעת **הגריש"א זצ"ל** (הגרי"א אפרת -במכתב) להתיר, אלא שמשום הידור על גופי כשרות לתת הכשר לפסח לאלו שגדלו במצע שאין בה חמץ. ומ"מ אין מניעה לתת כשרות כשהשלב הראשוני נעשה ע"י מצע שיש בו חמץ והשלב העיקרי של הגידול עושים על מצע שאינו חמץ.

והיכן שעכו"ם מגדלים אותם בפסח בהיתר י"ל דנמי שרי לפי **הבית אפרים** (סס"י לה) שהתיר לשתות חלב מפרה שהאכילה עכו"ם חמץ בפסח בהיתר. ועי' בזה **בשמעתיא עמיקתא** גליון תכ"א, ואף **הפמ"ג** שהביא שם י"ל שיודה בני"ד עי"פ מה שחילקנו באות ז'.

מ.ס.ק.נ.א. ד.די.נ.א

מותר לכתחלה לאכול בפסח פטריות שגדלו בערב פסח על מצע חמץ, כיון שהחמץ רק גורם לגידול הפטריות, וזאת בתנאי שיש פיקוח מחשש תערובת חמץ עם הפטריות. והוראת הגריש"א זצ"ל לגופי כשרות משום הידור יש להמטיר לכתחלה מלתת הכשר לפטריות הגדלות במצע חמץ בשלב הגידול העיקרי שלהם.

ואכן יעוי' **באבקת רובל** (סי' כ"ח) דכת' שם הבי"י גופיה דלעולם כל שדעתו לחזור אנו רואים אותו כאילו הוא עדיין במקום שיצא משם לכל דבר ובלבד שיעשה בצנעה מפני החמץ. והביא דברי השואל דהורה ליוצא מא"י לחי"ל ודעתו לחזור דמותר לו לעשות מלאכה אם לא מפני החמץ.

אולם **במג"א** (שם ס"ק ד) כת' דכל זה הוא לשון **הרו"ה**, וכת' דאע"ג דשאר דברים כל שדעתו לחזור שרי לעשות בצנעא (כמ"ש לעיל סי' תס"ח), הכא כיון שהוא מנהג גדול שפשט בכל הגולה כולה אין לפרוץ בו גדר. עכ"ל. **והתוס'** (פסחים ב.) כתבו דמלאכה אסור דא"א לעשות בצנעא. וכי"כ **בכנה"ג** בשם רדב"ז ח"ד סי' אלף קמ"ה, ושכ"ט. דלא **כמבי"ט** ח"ג סי' קמ"ט.

ואף **המהרי"ק** (שהגהותיו (ערך לחם סי' תצ"ו) הביא דברי הרידב"ז לאסור עשיית מלאכה בצנעא. וכן הכרעת **הפר"ח** (סי' תצ"ו) דהעיקר דיש לחוש לאסור מלאכה אפי' בצנעא. וכן פסק **בברכ"י** (סי' תצ"ו ס"ק ג) וכתב דדברי הט"ז אינם מחוורים דמזן בבי"ה הביא מהאורחות חיים, ובאו"ח מבוואר שעיקר דבריו מהרו"ה בספר המאור, והרו"ה פ"י בהדיא דבריו בצנעא אסור, וכמ"ש הרדב"ז והמריק"ש והפר"ח וכן עיקר. וכן הכרע לדינא **במשנ"ב** (סי' תצ"ו ס"ק ט).

ה. ובפשטות היה נר' דדין אכילת חמץ ביו"ט שני של גלויות, כדן אכילת דבר שנהגו בו היתר במקומו ואיסור במקום שהוא הולך לשם, דכל שדעתו לחזור למקומו שרי לאכול הדבר בצנעא, ורק בפרהסיא אסור.

אולם **לרז"ה** דדין יו"ט שני של גלויות חמיר משאר יאסורים כיון שהוא מנהג שפשט בכל הגולה, י"ל דאף לענין אכילת חמץ חמיר טפי.

והעמיקן בבי"י יראה דמקור דבריו בסי' תצ"ו **מהאורחות חיים** (ערבי פסחים ס"ק ה), ושם כתב להדיא דהטעם לאיסור הוא מפני שיו"ט שני הוא מנהג שנהגו כל הגולה ואין לפרוץ בו, והוא כהרו"ה, וכמ"ש בברכ"י הני"ל. אלא דבבי"י לא הביא טעם האיסור המוזכר באורחות חיים.

איברא **שמהמשנ"ב** (סי' תס"ח ס"ק י"ז) נר' דעיקר טעמא לאסור מלאכה מפני דא"א למלאכה לעשותה בצנעא. ולפי"ז י"ל דלענין אכילת חמץ אין לאסור בצנעא. אולם **הערוה"ש** (סי' תצ"ו ס"יה) כת' דיש מי שאומר דבן א"יי הבא לחי"ל אסור לו לאכול חמץ באחרון של פסח בכל ענין אפי' דעתו לחזור, ונכון הוא, דזה גריע ממלאכה. ויעוי' **באג"מ** (אורח חייב סי' קיא) שסתם לאסור אף לאכול חמץ ביו"ט שני. [ולא פ"י טעמון].

העולה לדינא - בן א"יי שנסע לחי"ל ודעתו לחזור לא"י, נוהג כחומרי המקום שהלך לשם, ואף ביו"ט שני אסור בעשיית מלאכה במקום ישוב או בתחומו. והכרעת הפוסקים דאפי' בצנעא אסור בעשיית מלאכה. וכן לא יאכל חמץ ביום שמיני של פסח אפי' בצנעא.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלזלי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

פניני מוסר

ענינים שונים בעבודת השם

כתב **הנפש החיים** (שער א' פ"ד), "וכן על ידי התעוררות שלמעלה ע"י בחינת המחשבה. והוא כי יתכן ששני אנשים עושים עבירה א' ועם כל זה אין עונשם שווה, או מפני שהאחד שכלו והשגתו יותר גדולה מחברו וכי' גם לא יהיה שווה עונש שני אנשים מטעם שלא היתה מחשבת שניהם שווה בעת עשית העוון, והפגם נמשך בעולמות גם לפי העניין המחשבה בשעת העשיה, ואם הא' הדביק יותר מחשבתו להעבירה, ודאי שהוא ראוי לעונש יותר גדול, כל אז הפגם מגיע ח"ו לעולמות יותר עליונים, ומטעם זה השוגג יותר קל מהמזיד. ולכן אמרו **ביומא** (כ"ט) שההרהור עבירה קשין מעבירה. ואלו הג' בחינות, מעשה דיבור ומחשבה הן כלל הבחינות הפנימיות של האדם, שהם הג' בחינות נפש רוח נשמה. כי המעשה הוא מבחינת הנפש... והדיבור הוא מבחינת הרוח... ומחשבה היא בחינת הנשמה שהיא המלמדת לאדם דעה בתורה הקדושה, לכן עיקר משכנה הוא בבחי', וכלי מחשבה, והיא הבחינה העליונה שבהם".

נערך מתוך ספר "עבודת הפרשה" לשמיעת השיעורים בטל. 073-871-8708

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**

© **שמעתיא עמיקתא** – לע"נ של חנה דינה בת מנחם ע"ה – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503